

УДК 341.231.14:347.9(477)

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.06.150>

ДОКТРИНАЛЬНИЙ АНАЛІЗ ЩОДО ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ У НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО В СФЕРІ СУДОЧИНСТВА

Кулик С.В.,

докторант кафедри міжнародного та європейського права
факультету міжнародних відносин
Національного авіаційного університету

Кулик С.В. Доктринальний аналіз щодо імплементатії міжнародних стандартів у національне законодавство в сфері судочинства.

Доктринальний аналіз імплементатії міжнародних стандартів у національне законодавство в сфері судочинства є важливим аспектом забезпечення відповідності внутрішнього правового порядку загальноприйнятим принципам і нормам міжнародного права.

Міжнародні стандарти у сфері судочинства охоплюють різноманітні аспекти, включаючи права людини, принципи справедливого суду, незалежність і неупередженість суддів, а також процедури розгляду справ.

Імплементатія цих стандартів у національне законодавство є складним і багатограним процесом, який включає адаптацію національних правових норм до міжнародних вимог, інтеграцію нових процедур і механізмів у судову систему, а також забезпечення відповідного навчання і підготовки суддів та інших працівників судової системи. При цьому важливо враховувати національні особливості правових систем, традиції та існуючу судову практику.

Одним з основних викликів у цьому процесі є забезпечення балансу між міжнародними стандартами та національними правовими традиціями.

Думки науковців-правників щодо імплементатії міжнародних стандартів у національне законодавство є надзвичайно актуальним в умовах сучасних глобалізаційних процесів та інтеграції України в міжнародну правову спільноту. Розглядаючи три ключові напрямки - роль судової влади, визначення конституційних основ здійснення судочинства та особливості зарубіжного досвіду модернізації національних судових систем, можна глибше зрозуміти та оцінити виклики і перспективи реформування національної правової системи.

Таким чином, доктринальний аналіз імплементатії міжнародних стандартів у національне законодавство судочинства є важливим інструментом для вивчення та удосконалення право-

вих систем, сприяння верховенству права та захисту прав людини. Він допомагає виявити проблеми і недоліки у процесі імплементатії, розробити рекомендації для їх подолання і забезпечити, щоб національні системи правосуддя відповідали найвищим міжнародним стандартам.

Ключові слова: міжнародні стандарти, судочинство, національне законодавство, імплементатія, судовою системою.

Kulyk S.V. A doctrinal analysis of the implementation of international standards in national legislation in the field of justice.

The doctrinal analysis of the implementation of international standards in national judicial legislation is an important aspect of ensuring that the domestic legal order complies with generally accepted principles and norms of international law.

International standards in the field of justice cover various aspects, including human rights, fair trial principles, independence and impartiality of courts, and case procedures.

The implementation of these standards into national legislation is a complex and multifaceted process that includes the adaptation of national legal norms to international requirements, the integration of new procedures and mechanisms into the judicial system, and the provision of appropriate education and training for judges and other judicial officers. In doing so, it is important to take into account national peculiarities of legal systems, traditions and existing judicial practice.

One of the main challenges in this process is to strike a balance between international standards and national legal traditions.

The opinions of legal scholars on the implementation of international standards in national legislation are extremely relevant in the context of modern globalization processes and Ukraine's integration into the international legal community. By considering three key areas - the role of the judiciary, the constitutional basis for the administration of justice, and the specifics of

foreign experience in modernizing national judicial systems - one can better understand and assess the challenges and prospects for reforming the national legal system.

Thus, the doctrinal analysis of the implementation of international standards in national legislation on the judiciary is an important tool for studying and improving legal systems, promoting the rule of law and protecting human rights. It helps to identify problems and shortcomings in the implementation process, develop recommendations to overcome them, and ensure that national justice systems meet the highest international standards.

Key words: international standards, legal proceedings, national legislation, implementation, judicial system.

Постановка проблеми. Проблема імплементації міжнародних стандартів у національне законодавство судочинства є багатогранною та критично важливою для забезпечення справедливості та відповідності міжнародним нормам. Основними викликами цього процесу є гармонізація національних правових норм із міжнародними стандартами, що включає не лише формальне прийняття зобов'язань, але й їх ефективну інтеграцію у внутрішнє законодавство та судову практику.

Додатково виникають питання щодо готовності судової системи до прийняття та застосування міжнародних норм, забезпечення незалежності та неупередженості суддів, а також розробки ефективних механізмів контролю за виконанням цих стандартів. Важливо також враховувати досвід зарубіжних країн, однак адаптація іноземних моделей потребує врахування національної специфіки правової системи. Комплексний доктринальний аналіз цих аспектів дозволить визначити основні перешкоди та розробити рекомендації для їх подолання, сприяючи покращенню якості правосуддя та підвищенню довіри громадян до судової системи.

Стан опрацювання цієї проблематики щодо імплементації міжнародних стандартів у національне законодавство в сфері судочинства, були досліджені багатьма науковцями. До них належать: Лісна І., Романюк Я., Буравльов С. та інші.

Виклад основного матеріалу. Дослідимо наукові праці вітчизняних науковців з метою аналізу їх поглядів стосовно імплементації міжнародних стандартів у національне законодавство, але вже по трьох напрямках: роль судової влади, визначення конституційних основ здійснення судочинства та особливості зарубіжного досвіду модернізації національних судових систем.

Так, науковець І.С. Лісна, досліджуючи зарубіжний досвід функціонування судових систем

та можливість його використання під час проведення судової реформи в Україні, констатує, що є суттєві особливості судового устрою у країнах англосаксонської правової системи та романо-германської. На її думку основна особливість полягає в тому, що у країнах англосаксонської правової системи існує в основному чотириланкові судові системи, натомість у країнах романо-германської – триланкові. Отже, характерною особливістю судового устрою в США є відсутність єдиної, загальнонаціональної судової системи, замість якої існує дві системи. Тобто у державі функціонують паралельно єдина федеральна система судів і самостійні судові системи кожного з 50 штатів, округу Колумбія і чотирьох федеральних територій. У той же час, в усіх американських штатах діють судові системи, які дуже різняться між собою. Крім того, для судового врегулювання спорів у США широко використовується інститут медіації, який передбачає залучення посередника (медіатора).

Особливістю судової системи Великобританії, на думку науковця, є те, що вона складається з трьох відносно самостійних систем – судових установ Англії і Уельсу, Шотландії та Північної Ірландії. Ця особливість фактично дає підстави розглядати побудову судової системи в цих країнах окремо від загальної системи Великобританії.

Дослідивши далі детально судові системи Франції, ФРН, Австрії, Італії, Швеції, Грузії, Польщі та України, як представників романо-германської правової системи, І.С. Лісна приходять до висновку, що «у країнах англо-американської правової сім'ї (США, Велика Британія) діє складна та децентралізована система судоустрою, що пов'язано із їх формою державного устрою та історичними процесами. Натомість, для унітарних європейських країн романо-германської правової сім'ї та скандинавських країн характерна триланкова судова система. Чотириланкова система зберіглася лише в кількох країнах із федеративним устроєм – у Німеччині, Російській Федерації, а також в Іспанії, регіони якої історично мають сильні автономні повноваження. Венеціанська комісія, у свою чергу, вже неодноразово наголошувала на сумнівності існування в Україні чотириланкової судової системи, оскільки вона створює зайву бюрократію, адміністративний тягар, призводить до надмірної складності й затягування провадження, загрожує створенням процесуальних затримок, численними та складними колізіями юрисдикції [1, с. 129].

До речі, Європейська комісія за демократію через право (Венеціанська комісія) неодноразово вказувала на те, що у законодавстві України існують положення, які суперечать принципам і нормам міжнародного права. Так, стосовно

низки норм ухваленого 16 жовтня 2019 року Закону «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких законів України щодо діяльності органів суддівського врядування» експерти Венеціанської комісії наголосили, що ці норми становлять загрозу стабільності і незалежності у сфері судочинства [2].

Можна повністю погодитися із міркуваннями І.С. Лісної. Дійсно, судові системи як третя гілка влади у державах англосаксонської правової системи та в країнах із федеральним устроєм не мають міцних владних ознак у центральному державному механізмі, натомість у федераціях або штатах, округах тощо її владні функції виглядають більш рельєфно. Відповідно до міжнародних стандартів якості правосуддя існування у державі триланкової судової системи (розгляд справи у першій, апеляційній та касаційній інстанціях) є більш переважним, ніж чотириланкової. До речі, про це влучно сказав Голова Верховного Суду України Ярослав Романюк під час зустрічі з Директором з прав людини та верховенства права Ради Європи, спеціальним представником Генерального Секретаря Ради Європи по Україні Крістосом Джакомопулосом: «Судова влада України нині функціонує у 4-х рівнях і 3-х юрисдикціях, а Верховний Суд України фактично здійснює повторну касацію, що з точки зору європейських стандартів судочинства є неприпустимим. З огляду на те, яку територію займає Україна, кількість населення, відстань між населеними пунктами для нашої держави оптимальною є триланкова судова система, де у максимально наближеному до людей суді працюватимуть судді різних спеціалізацій. Така система здатна не тільки спростити громадянам доступ до правосуддя, зменшити бюджетні витрати на утримання судів, а й раз і назавжди вирішити і проблему розподілу юрисдикцій і сприяти забезпеченню єдності судової практики [3].

Науковець та практик-суддя Північного апеляційного суду України С. Буравльов, досліджуючи питання імплементації міжнародних стандартів в організацію діяльності судових установ господарської юрисдикції, вважає, що не всі напрями судової діяльності зараз охоплюються міжнародними стандартами. Він констатує, що стосовно загального поняття «міжнародні стандарти» немає єдності в його доктринальному розумінні та трактуванні, а щодо окремого міжнародного документу, який би визначав стандарт діяльності судових установ господарської юрисдикції, взагалі не існує. Тому, проаналізувавши досвід організації та здійснення діяльності європейських судових установ господарської юрисдикції (на прикладі Федеративної Республіки Німеччини), він надає особливого значення

саме досвіду Німеччини в цьому сенсі, мовляв, що цей досвід можна брати за зразок та втілювати його у практику діяльності судової системи в Україні, бо українська модель третейських судів дуже схожа із комерційними (арбітражними) судами Німеччини [4].

Міркування С. Буравльова, з якими можна в цілому погодитися, наштовхують на інші питання, пов'язані із міжнародними стандартами.

По-перше, не всі напрями у діяльності національних судових систем можуть охоплюватися міжнародними стандартами. Як наслідок, може скластися ситуація, коли національна судова система вбирає в себе лише загальні постулати міжнародних норм та принципів, наприклад, поділ влади на три гілки, в тому числі й на судову гілку, визначення ролі та значущості судів у державі через незалежність суддів та їх професійно-етичні якості тощо. Решта ж суто національних підходів до побудови судової системи може здійснюватися поза межами міжнародних стандартів на основі історичних поглядів, правових традицій, відношення суспільства до судових органів та ін.

По-друге, якщо у національній судовій системі існує напрям, який не охоплюється міжнародними стандартами, то чому б не використовувати у якості стандарту для його визначення досвід однієї або кількох демократичних правових держав, наприклад, країн-членів Європейського Союзу? До того ж не треба отримувати спеціального дозволу на застосування цього досвіду.

По-третє, запозичення позитивного досвіду іншої країни (країн) в організації та діяльності своєї національної судової системи може стати початком формулювання певних пропозицій для подальшого розроблення і підписання міжнародних документів, у яких цей досвід придбає вже статус міжнародного стандарту.

До речі, С. Буравльов посилається на позитивний, з його точки зору, досвід Німеччини стосовно визначення ідеально-типової кваліфікації судді через чотирьох блокову компетенційну систему: «Судді у судах Німеччини мають чотирьох блокову компетенційну систему: 1) предметна і фахова компетенція; 2) особиста компетенція; 3) соціальна компетенція; 4) керівна і управлінська компетенція. Вони описані у профілі вимог визначаючи ідеально-типові кваліфікації» [4, с. 15].

Але, це як раз є не стільки досвідом самої Німеччини щодо створення чотирьох блокової компетенційної системи, скільки є позитивним досвідом імплементації існуючих міжнародних стандартів щодо компетенційних вимог судді. В цьому сенсі достатньо назвати такі міжнародні документи, як Бангалорські принципи поведінки суддів (схвалені резолюцією 2006/23 Економічної та Соціальної Ради ООН від 27 липня 2006

року); Висновок № 3 (2002) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо принципів та правил, які регулюють професійну поведінку суддів, зокрема, питання етики, несумісної поведінки та безсторонності; Висновок № 4 (2003) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету міністрів Ради Європи про належну початкову підготовку та підвищення кваліфікації суддів на національному та європейському рівнях (Страсбург, 27 листопада 2003 року) тощо. Цілком можливо, що у Німеччині із скрупульозністю скористалися переліченими вище міжнародними стандартами та просто вдало здійснили їх імплементацію у свою національну судову систему [4].

Висновки. Таким чином, доктринальний аналіз імплементації міжнародних стандартів у національне законодавство судочинства має на меті виявити основні проблеми та запропонувати шляхи їх вирішення. Це включає розробку рекомендацій для законодавчих і виконавчих органів, а також для судової влади, з метою забезпечення відповідності національного правового порядку міжнародним вимогам, підвищення ефективності та справедливості судочинства, і зміцнення довіри громадян до судової системи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Лісна І.С. Зарубіжний досвід функціонування судових систем та можливість його використання під час проведення судової реформи в Україні. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. № 1 (35), 2018. С. 124–131.
2. Венеціанська комісія розкритикувала судову реформу в Україні. Інтернет-сайт Укрінформ, 12.01.2024. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/2832910-venecianska-komisija-rozkritikuvala-sudovu-reformu-v-ukraini.html>.
3. Романюк Я. Перехід України до триланкової судової системи підвищить ефективність діяльності судів, – в інтерв'ю газеті «Судовий вісник», 15.05.2015. URL: <https://yur-gazeta.com/golovna/perehid-na-tri-lankovu-sudovu-sistemu-nablizit-ukrayinski-sudi-do-lyudey--golova-vsu.html>.
4. Буравльов С. Міжнародні стандарти та зарубіжний досвід організації діяльності судових установ господарської юрисдикції держав-членів Європейського Союзу. *Вісник АПСВТ*, 2020, № 3-4. С. 9–17.